

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Role umění ve výchově u Platóna a J. J. Rousseaua: srovnání vybraných textů

Bakalářská práce

Vypracovala: Tereza Pillerová

Vedoucí práce: Mgr. Stanislav Synek, Ph.D.

Praha 2021

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 30. 7. 2021

..... podpis

Srdečně děkuji doktoru Stanislavu Synkovi za jeho cenné rady, vstřícnost
a podporu při vedení mé bakalářské práce.

..... podpis

ANOTACE

Předkládaná práce si klade za cíl srovnat roli umění v teoriích výchovy J. J. Rousseaua a Platóna. K tomu využívám z prací J. J. Rousseaua hlavně dílo Emil, čili o vychování a Rozpravy o vědách a uměních a z děl Platonových primárně Ústavu a Zákony.

KLÍČOVÁ SLOVA

Platón, Jean Jacques Rousseau, výchova, vzdělání, pedagogika, umění

ANOTATION

This thesis aims to compare the role of the arts in the theories of education of J. J. Rousseau and Plato. For the purpose of this thesis, I worked with Rousseau's *Emile, or On Education* and *Discourse on the Arts and Sciences* and Plato's *Republic* and *The Laws*.

KEYWORDS

Plato, Jean Jacques Rousseau, upbringing, education, pedagogy, art

Obsah

1. Úvod	7
2. Pojednání o výchově a umění v Platónově Ústavě.....	8
2.1. Druhá kniha	8
2.2. Třetí kniha.....	10
2.3. Desátá kniha	15
3. Pojednání o výchově a umění v Platónových Zákonech.....	19
3.1. První kniha.....	20
3.2. Druhá kniha	20
3.3. Šestá kniha.....	23
3.4. Sedmá kniha	23
4. J. J. Rousseau a jeho dílo Emil, čili o výchově	25
4.1. Rousseauova kritika umění.....	26
5. Srovnání vybraných témat.....	28
5.1. Co pro kterého autora znamená umění a jakou roli hraje ve výchově	29
5.2. Kdo je objektem jejich teorie výchovy.....	31
5.3. Je vůbec potřeba duši vzdělávat?.....	32
5.4. Cíle výchovy.....	33
5.5. Vliv prostředí na výchovu	35
6. Závěr.....	40
7. Seznam zkratk Platónových děl:.....	42
8. Literatura	43
8.1. Primární literatura.....	43
8.2. Sekundární literatura.....	43

1. Úvod

Téma bakalářské práce jsem si vybrala na základě Rousseauova vyzvání k četbě Platónovy Ústavy v první knize jeho Emila. Rousseau zde rozlišuje mezi vychováním soukromým, tím, o kterém sám v knize pojednává, a vychováním veřejným, o kterém podle jeho slov napsal nejkrásnější pojednání právě Platón.

Otázka výchovy a vzdělávání je a podle mého názoru vždy bude aktuálním tématem. Je zásadním nástrojem ovlivňujícím naši budoucnost a existuje mnoho rozdílných přístupů k ní. Tématem výchovy se doposud zabývalo a stále zabývá mnoho filozofů a jejich díla vždy reagují na problémy své doby. V této práci se setkává na jedné straně přístup antického myslitele Platóna; s přístupem nám časově mnohem bližšího, osvícenského autora Jean-Jacques Rousseaua.

Na následujících stránkách se pokusím porovnat dva přístupy k užití umění pro účely výchovy a vzdělávání. Stěžejním pro tuto práci budou Platónova díla Ústava a Zákony, na kterých se pokusím vysvětlit jeho teorii výchovy a konkrétně roli umění v ní. Další Platónova díla budou použita k doplnění. Srovnávat pak budu myšlenky, které Jean-Jacques Rousseau uvádí ve spisu *Emil, čili, O výchování* a spisu *Rozprava o vědách a umění*. K doplnění využiji i autorova díla nepedagogická. Hlavní metodou, kterou budu používat, bude studium příslušných publikací a pramenů. Z toho značnou část budou tvořit překlady Platónových dialogů a Rousseauových spisů. Vzhledem k omezenému rozsahu práce nebudu vykládat celé Rousseauovo pedagogické dílo. Vyberu z jeho díla pouze takové části, které se hodí a je zajímavé je srovnávat.

2. Pojednání o výchově a umění v Platónově Ústavě

Platón spolu s vlastním systémem filozofie rozvíjel také jako první i koncepci filozofického učení o výchově. Velmi významně tak ovlivnil evropské dějiny pedagogiky.¹ Pedagogika se z ostatních věd a filozofie začala vyčleňovat až na přelomu osmnáctého a devatenáctého století. Doklady určitých pojetí o úkolech výchovy nalezneme již v době, kdy tvořil Homér, avšak teprve od Platóna máme k dispozici ucelený komplex teoretického zvládnutí fenoménu paideia, výchovy a vzdělávání. V jeho dílech Ústava a Zákony můžeme sledovat systematickou a souvislou teorii výchovy.²

Ústava je rozsáhlým vyprávěným dialogem. Vypravěčem je zde Sókratés, který referuje o své včerejší rozpravě s Kefalem, Glaukonem, Polemarchem a dalšími. Má deset knih a dotýká se mnoha témat: bohatství, spravedlnosti, duše, umění, výchovy, práva, vědy a dalších. Pro účely práce v následujících stránkách podrobněji rozvedu knihu druhou, třetí a desátou, které se zabývají tématem výchovy a umění.

2.1. Druhá kniha

První kniha končí výrokem, že spravedlnost je jakousi dokonalostí duše a jedině duše spravedlivá tedy bude žít dobrý a šťastný život (*Resp.* 353e–354a). Druhá kniha však pravdivost tohoto tvrzení ještě dále zkoumá. Chtějí nalézt, co je spravedlnost na příkladu obce a nejpříhodnější se jim zdá založit v myšlenkách pro ten účel obec novou. „...*kdybychom si v myšlenkách představili vznikání obce, uviděli bychom také, jak vzniká její spravedlnost i nespravedlnost, pravda?*” (*Resp.* 369a)

Sokrates říká, že obec vzniká z potřeby spolupráce. Proto, že nikdo z nás není soběstačný, přibírá na pomoc mnoho rozličných společníků, z kterých každý je od přirozenosti nadán pro jinou činnost a má jiné schopnosti (*Resp.* 369a–

---

¹ Herman Nohl in HAGER, 1994., str. 1

² Tamtéž, str. 5.

370b). V obci tak společně žijí různé třídy, a právě v jejich styku se zúčastnění snaží najít podstatu spravedlnosti a nespravedlnosti.

Pro mou práci je podstatná ta část rozpravy začínající tvrzením, že nutným následkem shonu obcí po půdě k pastvě a orbě je válka. Pro účely bojů a ochrany musí nutně existovat třída strážců obce. Jak bylo již výše řečeno, každý lépe a snáze vykonává toliko jednu věc podle své vrozené schopnosti, a protože je pro obec zásadní činnost válečnická, musí být třída strážců obce co nejvíce oddělena od ostatních zaměstnání a důkladně se cvičit v boji a dále vychovávat (*Resp.* 374a–d). Správný strážce musí být tělem zdatný a duší vznětlivý.

„Avšak budou-li mítí takové vlastnosti, Glaukóne, jak mohou nebyti divocí k sobě navzájem i k ostatním občanům?“ (*Resp.* 375b)

Odpověď je, že musí být vedle těchto tělesných a duševních vlastností také poznání a moudrosti milovní. *„Tedy milovný moudrosti, vznětlivý, rychlý a silný bude nám svou vrozenou povahou ten, kdo má býti dokonalým strážcem obce.“* (*Resp.* 376c) Zde přichází na řadu výchova a vzdělávání této třídy. Vychováváno bude tělo tělocvikem a duše vzděláním múzickým. S múzickým vychováním se začíná dříve než s gymnastikou a jeho obsah je dále podrobně zkoumán. Sókratés se ptá...

„Zda tedy tak snadno připustíme, aby děti slyšely ledajaké báje, od ledakohos vymyšlené, a přijímaly do svých duší povětšinou opačné názory, než které by podle našeho soudu měly mítí, až dospějí?“

Ani dost málo toho nepřipustíme.

Především tedy musíme, jak se podobá, dozírati na skladatele bájí, a kterou vytvoří dobrou, tu přijímati, která však nebude taková, tu odmítati. ... z těch, které nyní vypravují, většinu jest odhoditi.“ (*Resp.* 377b–c)

Z tohoto úryvku plyne, že je nutné sledovat obsah vypravování, bájí a básní, které mladí muži poslouchají. Mimo to je důležité dozírati i na matky a chůvy,

jaké báje vypravují (*Resp.* 377a–c). Také vidíme, že rozprava považuje většinu dobových básní za nedobré a nevhodné pro vzdělávání ctnostných občanů obce.

„Neboť mladý hoch není s to, aby rozeznal, co jest alegorie a co ne, nýbrž cokoli přijme v tak útlém věku do svého vědomí, to se obyčejně stává nesmazatelným a nezměnitelným; proto tedy jistě vši silou jest dbáti o to, aby ta první vypravování, která slyší obsahovala myšlenky po stránce mravní co nejkrásnější.“ (*Resp.* 378e)

Je-li dětská duše ještě nerozumná, nelze ji formovat jinak než prostřednictvím umění, pomocí básnických obrazů. Řekli bychom, že je to proto, že si z nich bere příklad. Duše totiž získává charakter skrze mimésis: připodobňování se, a to na více úrovních. Pro další výklad je ale stěžejní, že se tím „nesmazatelně a také nezměnitelně“ formuje doxa: mínění. (V citované pasáži je slovo doxa přeloženo nepřiliš vhodně jako „vědomí“).

Vzory, které jsou ve vypravováních předkládány hochům, jejichž duše jsou v útlém věku nejlépe ovlivnitelné a zároveň bez schopnosti rozlišení dobrého a zlého, takto přechází v charakter.

Dále Sókratés přichází s několika zásadami pro vypravování o bozích. Tím končí druhá kniha a na téma navazuje třetí.

2.2. Třetí kniha

Krásné umění se v Platónově době těšilo velkému obdivu a básníci jsou v této době považováni za vychovatele Řeků a mají veliký vliv na společnost. Proto je umění předmětem takto podrobné reflexe. Sókratés v Platónově Ústavě se s nimi vlastně pouští do souboje o autoritu v obci. Když básníci, Homér a Hésiodos, vyobrazují bohy a lidi jako bytosti nespravedlivé, přechází nespravedlnost do dětských duší. Proto chce Sókratés vložit rozhodování o obsahu básní do rukou zákonodárců. Básníci ať si tvoří libovolně, avšak ne všechna díla budou vpuštěna do obce. K této problematice promlouvá také Protágoras ve stejnojmenném dialogu, kde považuje za zásadní, aby výchova

mužů pokryla také porozumění řečím básníků, aby i oni byli schopni rozlišit, co je správné a co nikoli.

„Já soudím, Sókrate, že pro muže je nejdůležitější částí vzdělání to, aby se vyznal v básních. To znamená, aby byl schopen v řečech básníků rozumět, co je dobře složeno a co ne, a dovedl to rozebrat a na danou otázku důvodně vyložit.“ (Prot. 338e–339a)

Avšak z Ústavy vychází, že na základě poznání mohou jednat pouze vládci, filozofové neboli ti, „kteří se rádi dívají na pravdu“ (Resp. 475e) Strážci jednají pouze na základě dobrého mínění. Protože poznání dosahuje jen třída vládců, filozofů, musí podle Sókrata o vhodnosti básní rozhodovat.

V této části je rozhodováno o tom, co nemá být obsahem básnických děl. O bozích musí být vyprávěno jen to dobré, nesmí se zobrazovat jako proměnliví kejklíři. Bůh reprezentuje dobro, tedy nejlepší stav. Proto, kdyby se proměňoval, měnil by se z lepšího stavu do horšího (neboť lepší, než nejlepší logicky být nemůže). Proto se bůh nemění (381b–c). Také nesmí být haněn život v Hádu, aby ve strážcích nebyl podněcován strach ze smrti vlastní nebo smrti jejich druhů.

Bohové mají být lidem morálním vzorem, a jejich morální pochybení by oslabila morální přesvědčení lidí v obci. Ze stejného důvodu nesmí být vyprávěno o jejich vzájemných neshodách a svárech. Obec musí být jednotná a mezi občany nesmí panovat nepřátelství (378c–e). Odstraněno bude dále také veškeré naříkání nad smrtí a stejně tak silný smích a milovnost peněz či úplatnost.

„Homéra a ostatních básníků poprosíme, aby se nehoršili, jestliže tato a všechna taková místa škrtneme; ne že by to nemělo básnické ceny a že by to lid rád neposlouchal, nýbrž proto, že čím to jest básnický lepší, tím méně to směji poslouchati chlapci i muži, kteří mají býti syny svobody a otroctví se báti více než smrti.“ (Resp. 387b)

Protože Sókratés vidí, že umění hraje ve výchově důležitou roli, trvá na jeho cenzuře. Čím jsou básně lepší, tím snadněji se příklady v nich zobrazované vrývají do přesvědčení (*doxa*) posluchačů. Aby strážci správně plnili svou funkci v obci, nemohou být bojácní nebo milovní peněz. Musejí obec střežit a vykazovat vysoké mravní kvality. Protože budou za obec nasazovat své životy, a přitom nebudou mít žádný majetek, rozhodně nesmí podlehnout pokušení nějakých osobních požitků nabývat. Proto nesmí být vystaveni příběhům, ve kterých jsou jako takoví, slabí a peněz chtiví, vyobrazováni bozi. V ideální obci proto nebude básníkům dovoleno vypravovat, že Theseus a Peirithoos se vypravili na loupeže. Buď básníci ať tvrdí, že to spáchal někdo jiný, nebo že tito nejsou synové bohů, protože od bohů zlo pocházet nemůže (*Resp.* 387c–391e). Bůh jako nejvyšší princip je totiž absolutně dobrý a je příčinou pouze dobra. Nesprávně je však vyprávěno i o lidech.

„Protože, myslím, řekneme, že podle všeho i básníci a vypravovatelé nesprávně mluví o lidech právě ve věcech nejdůležitějších, že prý totiž mnozí lidé nespravedliví jsou šťastní, a naopak spravedliví nešťastní, že jest prospěšno páchatí bezpráví, děje-li se to skrytě, a spravedlnost že jest cizí prospěch, ale vlastní škoda; a takovéto řeči, myslím, zakážeme a nařídíme hlásati opačné zásady v písních i v bájích.“ (*Resp.* 392b)

Zde vidíme, že má kritika básníků a napodobovacího básnictví etický význam. Jak vyplývá z této pasáže, nesmí být vyprávěno, že mají nespravedliví lidé šťastný život, a naopak lidem spravedlivým plyne z takového života škoda. Taková vyprávění kazí lidi, formují nespravedlivé a nectnostné duše. Stejně je o tomto tématu rozhodnuto v Zákonech:

„...kdybych byl zákonodárcem, pokoušel bych se nutit básníky i všechny lidi v obci, aby se vyjadřovali v tomto smyslu, a ukládal bych bezmála největší trest na to, jestliže by se někdo v zemi vyjádřil, že jsou někdy někteří lidé sice špatní, ale že příjemně žijí, nebo že jedny věci jsou výhodné a výnosné a jiné zase

spravedlivější, a tak bych přemlouval své občany, aby mi mluvili i mnoho jiného jinak proti tomu, co nyní mluví, jak se podobá, Kréťané i Lakedaimoňané a jistě i ostatní lidé.” (Leg. 662b–c)

Formativní vliv na duši však nemá dle Sókrata jen obsah slovesných děl, ale také jejich forma či způsob. V další pasáži proto následuje analýza způsobů vypravování. Sókratés to, jak je vypravování provedeno rozděluje na vypravování prosté, vypravování s užitím napodobování nebo vypravování užívající obou forem. Pronáší-li básník přímou řeč, co nejvíce ji připodobňuje pokaždé tomu, koho označil jako mluvčího. Takové připodobňování je nápodobou (*Resp.* 393b). Sokrates se ptá, zda-li mají být strážci nějakí napodobitelé.

„Mají nám býti dokonale odbornými dělníky svobody naší obce a ničím jiným se nezabývati než tím, co se k tomuto úkolu odnáší, nesmějí patrně nic jiného ani dělati ani napodobovati; když však napodobují, musí hned z mládí napodobovati vzory jim příslušné, muže statečné, rozumné, zbožné, čestné a všechno takové, kdežto věci nečestných a vůbec něco i jinak ohyzdného nesmějí ani dělati ani napodobovati, aby ze samého napodobování nezískali to, že by takoví vskutku byli.” (Resp. 395cc–395d)

Znovu se opakuje tvrzení, že každý může dobře konati toliko jeden úkon a ne více. Znovu také vidíme, jak důležité jsou pro výchovu vzory vyvedené v básních. Napodobování totiž, děje-li se nepřetržitě od samého mládí, přechází v povahu a přirozenost, po stránce těla i hlasu i myšlení (*Resp.* 395d). Bude se tedy užívat ten způsob vyprávění, který bude obsahovat obojí způsob vyprávění, ale napodobování v něm bude jen poměrně málo (*Resp.* 396e). Podle Sókrata se tak vyhneme tomu, aby skrz nepřislušné vzory duše nabyla nepřislušných vlastností. Bude-li řečníkům dovoleno hojně užívat napodobování, bude předvádět kdeco a nebude nic pokládat za nedůstojné (*Resp.* 397a). Napodobování bude užito jen, když to bude nevyhnutelné

a kdykoli bude užito, bude napodobovat chování ctnostné a příslušné strážci obce.

Duše je po mravní stránce dle Sókratova výkladu v Ústavě formována nejen slovem (příběhy, mýty a vyprávěním), ale též hudbou:

„Není-li pak, Glaukóne, vychování hudbou proto nejúčinnější, že při něm nejvíce vnikají do nitra duše rytmus a harmonie a nejsilněji ji uchvacují, přinášejíce ladnost, a je-li kdo dobře vychováván, činí jej lадným, pakli ne, naopak? A dále proto, že kdo má potřebné hudební vychování, má nejbystřejší zrak pro nedostatky a vady buď lidských děl nebo děl přírody a správně se nad nimi horší; krásné věci chválí a s radostí je přijímaje do duše má z nich potravu a stává se krásným a dobrým, kdežto věci ošklivé správně odsuzuje a nenávidí jich hned v mládí, ještě dříve než jest s to, aby pochopil rozumový důvod; a když pak přijde rozum, vítá jej člověk takto vychovaný, poněvadž jej pro svou příbuznost s ním on nejlépe poznává.“ (Resp. 401e–402a)

Podobně se vyjadřuje i Prótagoras ve stejnojmenném dialogu:

„Rytmy a harmonie mají pronikat duše chlapců, aby byli krotší, aby se stávali rytmičtějšími a harmoničtějšími, a tím, aby byli způsobilí k mluvení a jednání; neboť veškerý život člověka potřebuje rytmu a harmonie.“ (Prot. 326b)

Píseň se skládá ze tří věcí: slov, harmonie a rytmu. Po stránce slovesné se podle Sókrata výrazně neliší od nezpívaného textu, tedy pro ni platí stejné zásady, jak bylo vyloženo výše. Co se týče harmonie, vyloučí ty, které jsou naříkavé nebo příliš uvolněné. Nebude potřeba mnohostrannosti ani panharmonie a z nástrojů se zdají vhodné jen lyra, kythara a jednoduchá syringa (Resp. 398d–399d). Z rytmů budou vybrány takové, které se hodí pro život spořádaný a mužný.

Jak vidíme, hudba nás podle Sókrata učí rozeznávání věcí krásných a takovým opačných. Umožňuje nám rozpoznávat i jevy rozumnosti, mužnosti, ušlechtilosti a povznesenosti i jejich opaky. Dobrá řeč, harmoničnost, ladnost

pohybů a tvarů a eurytmie vyplývají z dobroty povahy, smýšlení v pravém smyslu slova dobře a krásně zřízeného (*Resp.* 400d–e).

V těchto dvou knihách se tedy dozvídáme, že strážce musí být vychováván od mládí, kdy je jeho tělo i duše nejlépe tvarovatelné. Výchova skrze napodobování, připodobňování se zásadně formuje lidskou duši a její mínění (*doxa*). Je přitom třeba dbát nejen na obsah ale i na formu řeči. Cílem je, aby strážce byl milovný moudrosti, vznětlivý, rychlý a silný. Vzhledem k jeho nízkému věku, je třeba dávat pozor, jaké jsou jeho vzory a jaká díla jsou mu předkládána. Není ještě schopen rozpoznat alegorie a napodobováním vzorů, otiskuje si jejich vlastnosti.

I v gymnastice je třeba mladíky vzdělávat. Duševní stránka těch, kteří se v životě vyhýbají buď výchově múzické nebo gymnastické je buď hrubá a drsná nebo v opačném případě změkčilá a příliš klidná (*Resp.* 410a–e). Užitím obou vychování se vyhneme oběma extrémům, hrubosti i změkčilosti. „*Kdo jest uměřený, toho duše je uměřená a statečná.*” (*Resp.* 411a) Ačkoli je gymnastika péčí o tělo, jejím cílem je, stejně jako u výchovy múzické, dle Sókrata nakonec zušlechtování duše. Lidská duše (*resp.* duše strážců ideální obce) musí být výchovou formována tak, aby se naučila milovat krásu, toužit po ní. Neboť ráz prostředí (vizuálního i slovesného) formuje ráz lidského charakteru.

2.3. Desátá kniha

V desáté knize se zásadně mění celý přístup. V této poslední knize Ústavy se dialog vrací k tématu básnictví, neboť se zúčastnění domnívají, že o něm v předchozích úvahách pojednávali nedostatečně.

„Mám sice ještě mnoho jiných důvodů, děl jsem, pro které soudím, že jsme zcela jistě správně zařizovali svou obec, ale ne nejméně tak tvrdím na základě

úvahy o básnictví.

Jaké úvahy? tázal se.

Že je docela odmítáme, pokud jest uměním napodobovacím; neboť že ho naprosto nelze přijmouti, vychází nyní, jak se mi zdá, ještě zřejměji najevo, když jsme roztřídili jednotlivé stránky duše.

Jak to myslíš?

Abych vám tak řekl – vy to na mne jistě nepovíte skladatelům tragédií a všem ostatním napodobitelům –, všechny takové věci jsou, jak se podobá, mrzačením myslí všech těch posluchačů, kteří nemají proti tomu léku ve znalosti jejich skutečné podstaty.” (Resp. 595a–b)

Tragédie a všechna umění napodobovací zde Sókratés označuje za mrzačení myslí všech těch posluchačů, kteří nemají proti tomu léku ve znalosti jejich skutečné podstaty. Ačkoli je umění tolik zásadní pro výchovu, nelze nevidět, že může také člověka zkazit.

Znovu se řeč obrací k pojmu mimésis, nápodobě, nyní ale v jiném duchu. Ve třetí knize je připodobňování vztaženo k člověku. Učíme se napodobováním vzorů a ustavičným napodobováním přebíráme charakter. Proto je důležité, aby vzory chování byly dobré. V desáté knize jde o vytváření nápodoby rukou umělců, o hlubší výklad otázky, jaký typ jsoucn napodobující umění vytváří a jakým způsobem pak ty působí na duši. Sókratés tuto skutečnost vysvětluje na příkladu lavice (Resp. 596ac–c). Existuje jistě mnoho lavic a stolů, ale ideje, k nim se vztahující jsou jen dvě, tedy idea lavice a idea stolu. Výrobce pak hledíc na tuto ideu vytváří ono náradí. Malíř je schopen jistým způsobem vytvořit nejen lavici, ale vše, co vidí. Co vytváří, ale není skutečné.

„Máme tedy jaksi trojí lavice: jedna jest ta v prvotním světě, o níž bychom řekli, jak myslím, že ji vytvořil bůh. Jedna pak, kterou dělá truhlář. Jedna pak kterou malíř.” (Resp. 597 b)

Bůh je pak prvotvůrcem této věci, truhlář výrobcem a umělec napodobitelem toho, čeho truhlář je výrobcem. Napodobovací umění ale z každé věci reprodukuje pouze malou část, a to vnější obraz. Proto je velice daleko od pravdy.

„Malíř nám namaluje ševce, tesaře i jiné řemeslníky, i když nerozumí umění žádného z těchto lidí; ale přece, kdyby byl dobrý malíř a kdyby namaloval tesaře a z dálky ho ukazoval, mohl by klamat děti a nerozumné lidi, že by mysleli, že jest to skutečný tesař.“ (Resp. 598c)

Se stejnou logikou pak text uvažuje o tragédii, o jejichž autorech slycháme, že znají všechna umění.

„Jest zapotřebí přihlédnouti, zdali tito posuzovatelé se dali oklamati od napodobitelů, s kterými se setkali, a nepozorují, když se dívají na jejich díla, že jsou vzdálena na třetím místě od jsoucna a že je lze snadno tvořiti beze vší znalosti pravdy – jsou to totiž zdánlivé obrazy, a ne věci skutečné, co vytvářejí, či zdali jest něco pravdy v jejich řeči a dobří básníci mají vskutku vědění o tom, o čem podle zdání lidí umějí tak dobře mluvit.“ (Resp. 598e–599a)

Dochází pak k názoru, že pokud by byl básník opravdu znalý toho, co napodobuje, radši by se věnoval věcem samým než jejich napodobeninám. Všichni básníci jsou proto napodobitelé pouhých obrazů zdatnosti, avšak pravdy nedosahují (Resp. 600e). Jejich cílem je vytvořit co nejvěrnější zobrazení, a mást posluchače, aby považoval básníkem vytvořený obraz za skutečnost (598b–c). Z toho plyne, že umělec jako napodobovatel vůbec nezná (a ani znát nepotřebuje) podstatu věci, vystačí si s vnějším zjevem (601b–c). Napodobující básník navíc vkládá jednotlivě do duše každého špatnou ústavu a zavděčuje se její nerozumné části.

„Malířství a napodobovací umění vůbec koná své dílo daleko vzdáleno od pravdy a v družném přátelství se stýká s tím činitelem v nás, který jest daleko vzdálen od rozumu, beze všeho zdravého nebo pravdivého účelu.“ (Resp. 603a)

V souladu s třetí knihou uvádí, že z básnictví se mohou do obce přijmout jedině hymny na bohy a chvalozpěvy na dobré muže. Naopak nežádoucí je přijetí líbivé Músy v písních nebo epických verších. To by mohlo vést k tomu, že by v obci vládly slasti a strasti místo zákona a zásad.

„Takové věci s námi dělá básnické napodobení, i s láskou, hněvem a všemi žádostivými, nelibými i libými city v duši, jež nás při každém jednání provázejí; neboť zavražďuje tyto city a živí je, kdežto by měly schnouti, a ustanovuje nám je za vládců, kdežto by měly býti ovládnuty, abychom se stávali lepšími a šťastnějšími místo horšími a bídějšími.“ (Resp. 606d)

Má-li básnictví sklony napodobovat silná citová hnutí, napodobuje tu stránku duše, která není rozumová ale zároveň i na tuto část duše působí. To, co by se vztahovalo k rozumu, není schopná poezie napodobit, a zvláště ne komunikovat (Resp. 604e). Obrací se k těm nižším složkám duše, nikoli k rozumu. Tím je posiluje na úkor rozumové složky, dělá nás přecitlivělymi, dojíká nás a oslabuje naše rozumové sebeovládání. Ovšem pro básnictví rozumná a klidná část duše není vhodným předmětem k napodobování, protože nepodléhá emocím, a proto nemá velké umělecké ceny (604d–605b).

„Napodobující básník tedy patrně není stvořen pro takovouto stránku duše, ani jeho modrost není zařízena k tomu, aby se líbila jí.“ Jeho umění tedy netkví v tom, aby jí vycházelo vstříc. (Resp. 605a)

Poezie je zde odsouzena proto, že její způsob napodobení není schopen vztáhnout se k rozumu. Zásadní je tu sama neznalost básníka. Básník sice může vyprávět o lékařích a jejich radách, ale sám nikoho nevyлéčí, může básnit o válkách, ale žádnou vítěznou nevedl. Pokud tedy básník nedokáže učinit lidi moudřejšími, můžeme ho považovat za pouhého napodobitele skutečností, tvůrce pouhých obrazů zdatnosti, o kterých sice básní, ale nedosahuje jich. Ve společnosti, kde mají básníci a jejich díla takto zásadní výchovný vliv, jsou také zodpovědní za to, zda si lidé osvojí ctnost nebo naopak neřest.

Básnickovou TECHNÉ, tak jako je truhlářovou výroba lavice, je tedy “výroba” představy ctnostného života. Jak je již uvedeno výše, básníci jsou Řekům ve své době vychovateli a příběhy, které vyprávějí mají velký vliv na společenský život. V řečích vytváří normu chování a tu je třeba formovat tak, aby byla ku prospěchu obci.

Zároveň vidíme, že každá věc může být předmětem užívajícího, tvořícího nebo napodobujícího umění. Malíř dokáže namalovat otěže a uzdu, řemenář a kovář je dokonce vyrobí, ale jedině jezdec jim rozumí, protože je denně používá. Napodobitel tedy nikdy nebude rozumět podstatě, vědět a správně mluvit, co je dobré a co špatné o tom, co napodobuje (*Resp.* 601c–e). Básníkům proto bude dovoleno tvořit svá díla podle své vůle, ale rozumět jim a posuzovat je bude úkolem vládců. Ti budou rozhodovat o tom, jaká díla budou mít přístup do obce a vybírat, jakých se bude užívat.

3. Pojednání o výchově a umění v Platónových Zákonech

Zákony jsou posledním a nejrozsáhlejším Platónovým dílem. Kniha je jedním z nejrozsáhlejších děl, jde o rozmluvu Athénskému hosta, Krétana Kleinia a Spartana Megilla. Tito muži pracují na vytvoření ústavy pro Magnesii, novou krétskou kolonii a jejich cílem je učinit všechny její občany šťastnými a ctnostnými. Je dělena do dvanácti knih a stejně jako ostatní díla zahrnuje rozsáhlé diskuse o psychologii, etice, teologii, epistemologii a metafyzice. S *Ústavou* mají mnoho společného, ale jdou jinou cestou. Magnesia je tvořena se záměrem absolutní vlády zákona, kterému je každý jednotlivec žijící v obci podřízen. Nabízejí praktičtější rozměr lidského soužití v realističtějším společenství lidí. Jsou zde definovány úlohy jednotlivých společenských skupin, tříd. Pro účel práce budu podrobněji zkoumat knihu první, druhou, šestou a sedmou.

3.1. První kniha

Na konci první knihy Athénský host na základě předchozích úvah tvrdí, že muži v obci, pokud budou dobře vychováni, stanou se dobrými muži a jako takoví měli by ve všech věcech krásný zdar, a zvláště v boji by vítězili nad svými nepřáteli (*Leg.* 641b –641c). I zde se ukazuje múzická výchova jako zásadní:

„Avšak správný její způsob, shodný s přirozeností, by nikdy nemohl dostat v rozpravě jasný a náležitý výraz bez správnosti múšické a múšické umění by to zase nemohlo dostat bez celé výchovy.“ (*Leg.* 642b)

3.2. Druhá kniha

Druhou knihou se začíná výměr správné výchovy. Výchova dětí by měla zahrnovat dobrotu i špatnost, důležité ale je, aby se mezi nimi naučili rozeznávat. Ctnost vyžaduje nejen rozum, ale také kultivaci správných pocitů. Výchova je správné pěstování libostí a nelibostí.

„Pravím tedy, že u dětí je prvním dětským pocitem libost a nelibost, a to že je oblast, v které nejprve se duši dostává dobrosti a špatnosti, kdežto rozum a pravdivá mínění – štěstí, komu se toho dostane k stáru; dokonalý, pak je člověk když má v držení tyto statky i všechna dobra v nich obsažená. A dobrost, které se nejprve dostává dětem, nazývám výchovou; jestliže pak libost a přátelství i nelibost a nenávisť správně vzniká v duších těch, kteří to ještě nedovedou chápat rozumem, avšak později, když nabudou rozumu, jestliže ty city uznají ve shodě s rozumem, že jsou správně vypěstovány příslušnými zvyky, tu je tato shoda ve své úplnosti dobrost; avšak odřízneš-li v mysli a budeš nazývat výchovou správné vypěstování té její části, která se týká libostí a nelibostí, takže hned od počátku až do konce nenávidíš, co je třeba nenávidět,

*a miluje, co je třeba milovat, užíval bys podle mého mínění toho názvu
správně.” (Leg. 653a–653c)*

Objevuje se myšlenka, že ctnosti vždy přispívají k lidskému rozkvětu, ale věci, o nichž se běžně předpokládá, že tak činí, jako je například bohatství a krása, tak učinit nemohou, pokud člověk sám nebude ctnostný.

Z jejich rozpravy vyplývá, že první výchova se děje skrze músy.

Nevychovaný člověk je člověk neznalý chórů a sborů. V rámci rozeznávání dobrosti a špatnosti je pak zásadní obsah všech múzických umění. Zpěv má hlavně mravní charakter a měl by ztělesňovat jen krásné a tím vštěpovat mravní výchovu mládeži. Bozi dali lidem doby odpočinku, svátky, a jim za spoluustavitele músy.

*„...ostatní živočichové nemají cit pro řád a pro nedostatek řádu v pohybech,
jenž má jméno rytmus a harmonie; nám však ti bozi, kteří nám byli dáni za
společníky svátečních rejů, dali zároveň i rytmický a harmonický cit, spojený s
libostí, jímž námi pohybují a nás řídí, sdružující nás vespolek zpěvy a tani,
které pojmenovali “chóry” ....” (Leg. 653e–654a)*

Otázkou zůstává, zda, budou-li dobře dané zákony o múzické výchově a zábavě, bude dovoleno umělcům libovolně komponovat skladby a tomu ve sborech učit chlapce a jinochy spořádaných občanů. A také zda bude ponecháno náhodě, jaké účinky ve směru k dobrosti nebo nepravosti to způsobí (Leg. 656c). Po vzoru Egypta, kde bylo, jak tvrdí Athénský host, kdysi dávno ustaveno, jaké jsou a jak mají být představovány krásné útvary a nápěvy a jakékoli novotaření je zakázáno, usuzují, že je vhodné určit zákonem správnost těch věcí (Leg. 657b). Nejprve soudí, že by múzické umění mělo být souzeno podle libosti, kterou vzbuzuje. Nikoli však kýmkoli, nýbrž lidmi nejlepšími a náležitě vychovanými. Posuzovatelé zákonů by proto museli být dobří, účastí moudrosti i statečnosti (Leg. 659a). Později je ale tento názor přehodnocen. Nelze tvrdit, že je múzické umění posuzováno podle libosti, kterou způsobuje.

„Tak tedy i tito, kteří vyhledávají nejkrásnější zpěv a nejkrásnější múšické umění, mají hledat, jak se podobá, ne to, které je líbivé, nýbrž které je správné.” (Leg. 668a–668b)

Toto rozhodnutí stojí na tvrzení, že veškeré múšické umění je uměním napodobovacím a napodobovaná věc je správná tehdy, když je představena ve své pravé velikosti a jakosti.

„Tedy při každém uměleckém výtvoru, jak se podobá, musí ten, kdo hodlá v něm nechybit, znát, co to jest.” (Leg. 668c) „... při každém obraze, i v malířství i v múšickém umění a všude, musí ten, kdo chce být rozumným posuzovatelem, mít jasny tyto tři věci: předně znát, co je vyobrazeno, dále, jak správně, a dále za třetí, jak dobře je udělán kterýkoli z obrazů co do slov, nápěvů a rytmu.” (Leg. 669b)

Kdyby v tomto někdo pochybil, utrpěl by velkou škodu, protože by si skrze umění obliboval a vštěpoval špatné mravní vlastnosti (Leg. 669c).

Na rozdíl od poslední knihy Ústavy se v Zákonech připouští, že v existujících básních lze nalézt i pravdivá tvrzení.

„Pronáší zajisté tyto verše i ony, které pronesl o Kyklópech, jaksi podle boha i podle přírody; neboť rod básníků, jenž přece je božský a při svém pěni bohem nadchnutý (ἐνθεαστικόν - entheastikon), často s pomocí jistých Charit a Mús vystihuje mnohé věci, jak se po pravdě dějí.” (Leg. 682a)

Pokud jsou však v básních nějaké pravdy, jsou tam jen díky božské inspiraci, ne na základě nějaké básníkovy vlastní znalosti. I zde tedy platí, že básníci nemají vůbec žádnou znalost věcí, o kterých vyprávějí. Božská inspirace je navíc nestálá, obsahují básně směs pravd a nepravd. Protože, jak víme, básník

mezi těmito nedokáže odlišit, je opět nutné, aby o tom, co lze využít, rozhodl někdo jiný: vládce, filozof.

3.3. Šestá kniha

V šesté knize se konverzace zabývá tématem manželství a výchovy dětí. I když jsou lidé přitahováni k těm, kteří jsou jim samým podobní, budou občané povzbuzováni, aby kladli dobro státu nad své vlastní preference a brali si lidi opačných vlastností. Přispívají tím totiž všeobecně dobré uměřenosti. Vychází zde najevo nutnost zvolit správce, který by dohlížel na výchovu dětí. Musel by to být muž z obce po všech stránkách nejlepší.

„Člověk jest, jak říkáme tvor krotký, a dostane-li se mu správné výchovy a šťastné přirozenosti, stává se zpravidla životem nejbožštějším a nejkrotším, avšak když se vychová nedostatečně nebo nedobře, nejdivočejším, co jich země plodí.” (Leg. 766a)

Proto nesmí zákonodárce dovolit, aby byla výchova brána na lehkou váhu. Pro gymnastické a múzické vychování budou existovat pro každé dva správci. Jeden, který jim bude vyučovat a druhý jako správce závodění.

„U múzického umění však by se slušelo, aby byli jedni pořadatelé v oboru monodie a napodobivé hudby, jako je u rapsódů, kithárníků, pištců a všech takových, jiní pak pro výkony zpěvu sborového.” (Leg. 764e)

3.4. Sedmá kniha

Vzdělání dětí starších tří let probíhá formou hry.

„Hry mají děti tohoto věku jaksí dány přírodou a přímo samy je vynalézají, když se sejdou.” (Leg. 794a)

Dívky i chlapci stejného věku jsou vzdělávány dohromady ve svatyni pod dozorem chův a správkyní. Společná výchova končí v šesti letech, kdy jsou děti rozděleny podle pohlaví. Osnova však zůstává pro oboje stejná: učí se jízdy na koni, střelení z luku, metání oštěpů a prakovnictví. Výchova by také měla být povinná každému bez výjimky, a to podle zásady, že děti patří více obci nežli rodičům.

Učení je rozděleno na dvojí: gymnastické a múzické. Rytmy a veškeré umění múzické je pak napodobováním povah lepších a horších lidí.

„Tedy je třeba strojit všechny prostředky, aby nám děti netoužily sahat po jiných způsobech napodobování v tancích nebo v melodiích a aby jich nikdo nesvedl zaváděním všelijakých libostí.” (Leg. 798d)

Z toho důvodu jsou dále navrženy a schváleny zákony o múzických výkonech. První je zákon zbožné zdrženlivosti, kterým jsou zrušeny plačtivé melodie při příležitosti obětování bohům. Druhým zákonem je zajištěno, aby při takových příležitostech byly obsahem zpěvů jedině modlitby k bohům a třetí zákon nařizuje dávat velký pozor, jestli je obsahem modliteb skutečně vyprošování dobra a nikoli zla. Aby tento poslední zákon fungoval, nebude skladatelům dovoleno ukazovat skladby veřejnosti dříve, než budou strážci zákonů schváleny.

Mládež, která je již více učenlivá, bude učitel hudby vzdělávat hudbou napodobující dobrou duši a skrze napodobování bude i jejich duše nabývat dobrosti.

„K tomuto účelu tedy má učitel hudby i vychovanec užívat zvuků lyry, se zřením na jasnou výraznost strun, a to tak, aby vytvářely souzvuk strun s hlasy.” (Leg. 812e)

Pro zdar a dobro obce jsou potřeba dobří muži. Takoví vzejdou dobrou výchovou, která se neobejde bez výchovy múzické. Správná výchova naučí člověka rozlišovat dobrého od špatného. K tomu je vedle rozumu potřeba také

kultivace správných pocitů. První výchova se tak děje skrze múzy a je nutné kontrolovat formu i obsah, neboť vštěpuje mravní vlastnosti. I pro výchovu i pro kontrolu umění je nutné ustavit správce.

Básníkům je v Zákonech z úst Athéňana vyslovena úcta a respekt za zprostředkování styku s božskou tvorbou a božským věděním. Neznamená to ale, že jim bude ponechána libovůle v tvorbě.

4. J. J. Rousseau a jeho dílo Emil, čili o výchově

Jean Jacques Rousseau byl francouzským spisovatelem, pedagogem, kritikem kultury a filozofem státu a náboženství. Myšlení a tvorbu tohoto autora bezesporu ovlivňuje doba, ve které žije, doba, kdy v Evropě dochází k postupnému přechodu od feudalismu ke kapitalismu. Jeho dílo je kritikou sociálních poměrů předrevoluční Francie a ovlivnilo samotnou Velkou francouzskou revoluci. Jeho filozofie vychází z citlivosti. Přírozený stav je stav bez státu používaný v teorii společenské smlouvy k ospravedlnění politické moci. V Rozpravě o původu nerovností mezi lidmi³ říká, že bez vážného studia člověka, jeho přirozených schopností a jeho postupného vývoje se nikdy nenaučíme rozlišovat a oddělovat v dnešním stavu to, co vzniklo z božské vůle, od toho, co způsobilo domněle lidské umění. Zastává názor, že civilizace ničí mravy, zbavuje lidi svobody a štěstí. Východisko vidí v návratu k přírodě, k přirozenému stavu věcí. Je také známo, že dětství a mládí jako samostatnou dimenzi lidského bytí pochopil v základní teoretické koncepci teprve právě J. J. Rousseau. Z jeho myšlení pak také vycházelo určité osvobození dítěte a navíc je nově v neovlivněném bytí dítěte spatřována možnost způsobu záchrany společnosti před civilizačním úpadkem.⁴

Emil, Čili o výchově⁵ je Rousseauovo nejvýznamější dílo pojednávající o výchově. Jde o první krůček ke studiu dětské duše. Je to poloromán, ve kterém podává obraz výchovy nového člověka. Dílo je strukturováno podle

---

³ ROUSSEAU, 1949.

⁴ HAGER, 1994. str. 21.

⁵ ROUSSEAU, 1926.

věku chovance a obsahuje celkem pět knih. V těchto pěti knihách Rousseau konstruuje svůj přístup k volné výchově, stanovuje její cíle a metody. Věk svého chovance dělí do čtyř období, ve kterých se podle způsobilosti chovance a jeho přirozenosti mění výchovná náplň. První období počíná narozením a končí ve věku dvou let, druhé končí dvanáctým rokem, třetí patnáctým a čtvrté žákovou plnoletostí. V páté knize se Rousseau zabývá také výchovou budoucí Emilovy ženy.

4.1. Rousseauova kritika umění

Rousseau toho o umění a estetice publikoval velmi málo. Jeho názor na něj ale můžeme odvodit i z děl politických a filozofických. Vědy a umění ve svém díle odmítá. Nevidí totiž žádný pozitivní následek, který by z rozvoje těchto lidských schopností a dovedností pro jeho dobu plynul. Už počátek věd a umění je podle něj sporný.

„Astronomie se zrodila z pověry..., geometrie z lakomství, fyzika z nicotné zvědavosti a všechny vědy...z lidské pýchy. Vědy a umění vděčí za zrod neřestem;“⁶

Věřil, že životní styl vysokých, elitních sfér společnosti a jejich způsoby vedly ke ztrátě ctnosti a nárůstu vzdálenosti mezi člověkem a přírodou.

„Zatímco se v životě množí pohodlí, zdokonalují se umění a šíří přepych, pravé odvaze odumírají nervy, vojenské ctnosti se vytrácejí...škodí-li pěstování věd bojovým kvalitám, ještě více škodí vlastnostem morálním.“⁷

Viděl umění, potažmo umělce jako nebezpečné, protože by jejich díla mohla být (a dle jeho názoru také byla) použita jako jistá forma propagandy vůle vládců.

---

⁶ ROUSSEAU, 1989, s. 60

⁷ Tamtéž, s. 65

„Každý umělec chce sklidit úspěch. Chvála současníků je nejvzácnější částí jeho odměny. Co učiní, aby ji získal, narodí-li se naneštěstí...v době, kde vědci, kteří se dostali do módy, umožnili...udávat tón?“⁸

Problém své doby Rousseau spatřuje ve skutečnosti, že se tehdy velmi často měnily filozofické pravdy.

„Jeden tvrdí, že tělesa neexistují a že vše je jen v představě, druhý, že není jiné substance kromě hmoty a jiného boha kromě světa. Tento se domnívá, že není ctností ani neřestí a že morální dobro i zlo jsou chiméry, onen, že jsou si lidé vlky a mohou se s klidným svědomím navzájem zadávat.“⁹

Každý filozof hlásal, že jeho pravda je pravdou jedinou. Ve skutečnosti se však podle Rousseauova názoru takoví myslitelé stejně jen snažili o to, aby byli oslavováni již za svého života, a proto se museli trefit do vkusu společnosti. Mimochodem, v této části se Rousseau odvolává na Sókrata a chválí jej, že ačkoli ani on nevěděl vše, rozdíl mezi ním a kritizovanými filozofy byl ten, že Sókratés si svou nevědomost otevřeně přiznává a je o ní přesvědčen.¹⁰

Také věřil v moc umění zakrýt obecné zotročení člověka pomocí jeho estetického efektu. Dobře se umění podle něj vyzná v technikách podvodu a vynalézavosti a slouží těm, kdo jsou u moci, tím, že jim pomáhá udržovat obyvatelstvo ve stavu nevolnictví a omezování konvencí.

„Zatímco vláda a zákony poskytují lidem, žijícím pospolu, bezpečnost a blahobyť, méně despotické a možná mocnější vědy, literatura a umění věncí

---

⁸ Tamtéž, s. 64

⁹ Tamtéž, s. 71

¹⁰ Tamtéž, s. 57

železné okovy, jež lidé nesou, trsy květů, dusí v lidech prvotní svobodu, pro kterou byli, jak se zdá, zrozeni...”¹¹

Umění je podle něj odpovědné za zprostředkování simulakra, které samo o sobě zjevně není morální, ale poskytuje jakési zdání pořádku, morální vkus a obdiv krásných věcí. Funguje jako princip zalíbení se a v naší společnosti vládne šálivá jednotvárnost.

„Naše duše se zkazily úměrně tomu, jak se zdokonalovaly naše vědy a umění.”¹²

... a v důsledku toho se člověk vzdálil pravdě.

„Dokud naše způsoby neopracovalo umění a nenaučilo naše vášně hovořit strojenou řečí, byli jsme mravů neotesaných, leč přirozených, a rozdílnost chování ohlašovala na první pohled rozdílnost povahy.”¹³

5. Srovnání vybraných témat

Umění je dnes vnímáno jako jeden ze základních způsobů osvojování si světa i vlastní existence. Jak vidíme i v této práci, nebylo umění tímto způsobem nahlíženo vždy. Výchova a vzdělávání je velmi závislá na dobovém kontextu a tendencích. Proto je myslím zajímavé, sledovat změny v přístupech významných myslitelů, které, v tomto případě během dvou tisíc let, nastaly v oblasti využití umění v rámci výchovy. V této části práce proto přistoupím ke srovnání témat, která jsem vybrala na základě četby primárních textů.

---

¹¹ Tamtéž, s. 50

¹² Tamtéž, s. 53

¹³ Tamtéž, s. 51

5.1. Co pro kterého autora znamená umění a jakou roli hraje ve výchově

V Platónových úvahách o umění se setkáme s těmito termíny: τέχνη (techné), δημιουργία (demiúrgia), μουσική (músiké), μίμησις (mimésis). Techné značí umění, schopnost, znalost, řemeslo; demiúrgia tvůrčí činnost/řemeslo, músiké umění spojené s Múzami, hudba, kultivovanost duše a mimésis = napodobení, imitaci, reprezentaci. Techné bývá často překládáno jako umění, avšak takový překlad je problematický. Musíme mu totiž rozumět tak, že je odvozeno od “něco umět”. Múzická umění do této kategorie podle mého názoru spadají. Nikoli však proto, že by umělcovým techné byli samotná díla (již víme, že umělec, konkrétně básník, žádnou znalost nemá). Umělcovou techné je příklad, který ve svých dílech vytváří a díky jeho působení na city vštěpuje člověku.

Poezie, malířství, hudba, tanec jsou umělecké druhy, které Platón v Ústavě a Zákonech zmiňuje nejčastěji. Umění by se mělo zakládat na dvou principech. Mělo by být užitečné a mělo by být správné. Užitečnost vnímá Platón z morálního hlediska. Umění by mělo mít pozitivní vliv na vývoj charakteru, mělo by se shodovat s ideou dobra. Jak tělesná, tak múzická výchova má za úkol zajistit vládu rozumu a upevnit ji nad zbývajícími, iracionálními částmi duše. Múzická výchova má tu moc, že přivádí k rozumu pomocí harmonického oslovení duše. Zároveň však úzce závisí na rozvoji tělesném. I gymnastika má zušlechťovat především duši. Ta musí být výchovou formována tak, aby se naučila milovat krásu, toužit po ní. Formuje tedy ráz lidského charakteru.

„Vláda rozumu se upevňuje v dospívajícím těle a s ním těsně spojených iracionálních částí duše teprve postupně a projevuje se v tom, že schopnosti rozumu jako takového se vytvářejí teprve v průběhu procesu vývoje člověka...”¹⁴

---

¹⁴ HAGER, 1994, s. 37

Cílem je dovést rozumové části duše ke konečné znamenitosti, ARETÉ moudrosti. Velkou váhu mají, jak bylo již řečeno výše, mýty a bájesloví. Zejména jejich obsah. V desáté knize Ústavy jsou umění z obce vykázána právě proto, že jejich obsah není pro zřízenou obec a mravy jejích obyvatel vhodný. Mají ale naději na návrat, pokud prokážou svou užitečnost.

„Avšak přece budiž řečeno, že může-li uvést líbivé básnění a napodobení nějaký důvod pro svou potřebnost v obci dobře zřízené, rádi bychom je přijali na milost, neboť jsme si sami vědomi, jakým kouzlem na nás působí...” (Resp.

607c)

V Rousseauově době již platila víceméně moderní klasifikace umění. V místech, kde se jeho dílo věnuje umění, hovoří Rousseau o hudbě, literatuře a divadle. O vlivu umění na společnost se Rousseau rozepisuje ve spisu Rozprava o vědách a umění. Rozprava je odpovědí na soutěž vypsanou Dijonskou akademií na téma: „Přispěl pokrok věd a umění ke zjemnění mravů?”

Rousseau v úvodu sice oceňuje, jak se člověku podařilo světlem rozumu rozehnat původní temno a přivést člověka k poznání přírody a sebe sama, avšak jinak je k obnově věd i umění značně kritický. Rousseau si uvědomuje kontroverzi, které se svou odpovědí dopouští: *“Útočím otevřeně na vše, co je dnes předmětem lidského obdivu, a tak mohu očekávat toliko obecný odsudek.”*¹⁵ Vědy a umění přispěly k tomu, že byl potlačen pocit původní svobody, pro kterou se lidé rodí. Umění vyčítá, že nás vplétá do pout a učí nás milovat otroctví. Musíme si ale uvědomit, že Rousseau vnímá umění a kulturu jen jako umění a kulturu vládnoucí třídy. Společenská nerovnost je Rousseauovi hlavním zdrojem sociálního zla. Hanil proto hlavně přežitě středověké umění, které podtrhovalo společenské rozdíly, totiž umění spjaté s církví a její vládou. *“Zatímco vláda a zákony poskytují lidem, žijícím pospolu, bezpečnost a blahobyt, méně despotické a možná mocnější vědy, literatura*

---

¹⁵ Rousseau, 1989, str. 47.

a umění věnčí železné okovy, jež lidé nesou, trsy květů, dusí v lidech prvotní svobodu, pro kterou byli, jak se zdá, zrozeni...”¹⁶ Člověk se naučil hovořit strojenou řečí a obecně zalíbit se, čímž jsme ztratili přirozenou schopnost jednoduše prohlédnout povahu člověka na základě jeho vystupování. Neodvažujeme se už být takoví, jací jsme a jsme neustále tlačeni do forem, chování, které se líbí, vyžaduje a zdvořilost jej přikazuje. Společnost má proto charakter stáda a jednotlivec je zbaven své individuality a redukován na společenské vztahy a společenskou funkci.

Mezi rozvojem vědy a kultury a mravním úpadkem tedy Rousseau spatřuje korelaci. Avšak nevyvrací, že by umění nemohlo být užitečné a používáno pro větší cíle. Má moc vštěpovat ctnost a poctivost naší zkorumpované a ignorantní společnosti a očistit mysl populace indoktrinované autoritou. Takový vliv může mít jen ve správných rukou.

„Je-li potřeba povolit některým mužům, aby se věnovali studiu věd a umění, tedy toliko těm, kdo se budou cítit dostatečně silní, aby samostatně postupovali ve stopách geniů a překonali je.“¹⁷

Oba autoři umění připisují důležitou roli ve formování člověka. Platón klade důraz na stránku harmonickou, která člověka ovlivňuje svým působením na duši. Rousseau tuto moc umění spatřuje ve vytváření obecného vkusu, kterému se lidé snaží podřídit a zalíbit. Tím je potlačena původní lidská přirozenost a svoboda. Platón umění nejdříve připisuje zásluhy za to, že mají velkou moc v působení na duši, později jej ale z obce vykazuje, protože jej nevyužívá vhodně. Rousseau ve svých spisech moc umění haní až v závěru připouští, že kdyby bylo správně vedeno rukou rozumově silných jedinců, mohlo by být užitečné.

5.2. Kdo je objektem jejich teorie výchovy

---

¹⁶ Tamtéž. str. 50.

¹⁷ Tamtéž, s. 73

V Platónově Ústavě se vzdělává třída strážců, ze kterých jsou dále vybíráni ti nejlepší, kteří budou jako filozofové obci vládnout. O výchově běžných občanů kniha nepojednává. Například Zákony už nabízejí praktičtější rozměr lidského soužití v realističtějším společenství lidí. Magnesia je tvořena se záměrem absolutní vlády zákona, kterému je každý jednotlivec žijící v obci podřízen. Kombinují tak politickou filozofii s aplikovanou legislativou. Jsou zde definovány úlohy jednotlivých společenských skupin, tříd. Jen tam, kde je zákon „*pánem vládnoucích a vládnoucí jsou otroky zákona, tam spatřují zdar i všechna dobra, která bohové dali obcím*“, píše se v Zákonech.

Ústava rozvádí dvě základní možnosti dobrého jednání: na základě pravdivého mínění (doxa) a na základě pravdivého poznání (epistéme; gnómé). První se týká strážců, kteří nemají poznání dobra, nýbrž jen pravdivé mínění o něm, druhá vládců-filozofů. Jde přitom o to, že většina lidí, dle Sókratových slov v Ústavě nemůže dosáhnout pravdivého poznání ideje Dobra, proto je třeba jim dobře a od útlého mládí vštípit „pravdivé mínění“ – a právě v tom je umění nepostradatelné. Duše nefilozofů je tedy řízena „externím rozumem“, lze-li to tak říci: zákony a výchovou dobré obce, kteréžto byly na počátku stanoveny vládci-filozofy.

Rousseau vychovává svého svěřence Emila a podává tak návod ke vzdělávání všech běžných chlapců. Výchova se v jeho době řešila pouze u lidí bohatých a mocných. A ani ta nebyla podle Rousseau nijak dobrá. I proto se Rousseau rozhodl předložit tak podrobný návod k výchově. Svého ideálního svěřence však Rousseau popsal takto: „Je to sirotek z bohaté šlechtické rodiny. Jeho vychovatel, znamenitý člověk, přítel jeho otce, zasvětil celý svůj život výchově Emilově. Za to však si vyžádá naprostou plnou moc v každém ohledu. Odebere se s hochem na venkovskou samotu, kde má větší autoritu mezi lidmi.“¹⁸

5.3. Je vůbec potřeba duši vzdělávat?

---

¹⁸ ROUSSEAU, 1926, s. 129

Platón přirovnává ideální zřízení obce k ideálnímu uspořádání lidské duše. Tak, jako má být v obci ve správném poměru rozdělena třída vládců, strážců a dělníků, tak Platón předpokládá i tři složky duše: rozumovou, žádostivou a vznětlivou a žádá jejich správné uspořádání a poměr. Cílem správného uspořádání obce, a také správného jednání, je pro něj nadvláda rozumu nad tělesností a emocemi. Jen rozum dokáže správně poznávat ideje – pravdu.

U Platóna se rozum vyvíjí, až když je iracionální složka zformovaná. Pak již lze jen těžko měnit. Duši je nutno kultivovat, aby mohla být jednou milovná moudrosti. Platón nevěří, že by duše mohla dojít ctnosti, pokud by se jí nedostávalo umění. Toto umění však, jak se již ukázalo, musí být náležitě vyvedeno.

Pro Rousseauovu teorii výchovy je charakteristický především boj proti procesu "denaturace". Rousseau věří, že duše je od přirozenosti dobrá. „*Všechno jest dobré, jak vychází z rukou původce všech věcí, vše zvrhá se v rukou člověka.*“¹⁹ Tak zní Rousseauovo motto, se kterým přistupuje také k výchově. Duše je v Rousseauově pojetí také kultivovatelná. Chce ji vrátit k přírodě, a proto odchází na venkov. Kdyby žil člověk ve své přirozenosti a neobklopoval se výtvarnými vědami a uměním, duši by pravděpodobně nebylo třeba vzdělávat.

5.4. Cíle výchovy

Hlavním cílem Platónovým v oblasti výchovy je výchova občana ctnostného, spravedlivého a uměřeného. Důraz kladl na rozumovou výchovu podepřenou výchovou mravní, tělesnou a estetickou. Čtyři základní ctnosti: moudrost, statečnost, uměřenost a spravedlnost jsou hodnoty, ke kterým má v Ústavě směřovat výchova.

Veškerá múzická činnost podle Ústavy směřuje k milování krásy. Umění je ve výchově klíčové, protože směřuje žádost ke kráse. Kultivace ARETÉ směrem ke kráse je zásadní, bez ní by se duše mohla upínat i směrem

---

¹⁹ Tamtéž s. 128

k nevhodným cílům. Umění, ačkoli pouze zcenzurované, duši chrání před takovými žádostmi.

Ideálem, ke kterému ve svém díle vzdělává, je Platónovi silně aristokratický stát, kteréhož ctnost zajistí přísná disciplína jeho občanů. Rousseau volá po státě demokratickém a klade důraz na občanskou individualitu a svobodu.²⁰

Stejně jako Rousseau připisuje Platón roli prvotního vzdělavatele a pečovatele ženám. Zatímco Rousseau svého Emila vzdělává sám a upřednostňuje domácí vzdělávání a individuální přístup, Platón jako nejúčinnější volí vzdělávání společné a státem kontrolované. Děti jsou dokonce vychovávány společně už od narození. V Platónově státě je totiž regulováno i manželství a s ním související populační růst.

Pro Rousseaua je cílem shoda trojího vychování (vychování přírodou, lidmi a věcmi). Cílem je hlavně individualita, nezávislost na nakažlivém a korumpovaném městském kulturním prostředí. *„Většina národů, právě jako lidé jsou učenliví jedině v mládí, stanou se nepolepšitelnými, když zestárnou. Jakmile zvyky jsou ustáleny a předsudky zakořeněny, je nebezpečným a marným podnikem, chtít je napravití.”*²¹

Zajímavé je srovnat Platónův pojem libosti a nelibosti s Rousseauovým tvrzením, že je člověk prvotně formován jistou náklonností, pocity příjemnými a nepříjemnými. Platón o libosti a nelibosti promlouvá takto:

„Pravím tedy, že u dětí je prvním dětských pocitem libost a nelibost, a to že je oblast, v které nejprve se duši dostává dobrosti a špatnosti, kdežto rozum a pravdivá mínění – štěstí, komu se toho dostane k stáru; dokonalý, pak je člověk když má v držení tyto statky i všechna dobra v nich obsažená.” (Leg. 653a)

Rousseau tvrdí:

---

²⁰ LINES, 2009

²¹ ROUSSEAU, 1926, s. 128

„Rodíme se se smyslem citu a od narození působí na nás různé předměty nás obklopující. Jakmile přijdeme k uvědomění pocitů svých, dostáváme náklonnost, buď vyhledávati předměty, které je způsobují anebo před nimi prchati, z počátku dle toho, jsou-li nám příjemny nebo nepříjemny, potom dle shody nebo odporu, jaký nalézáme mezi sebou a předměty oněmi a konečně podle úsudků, které máme o pojmu štěstí a dokonalosti, zjednaného rozumem. Tato nálada naše šíří se a mohutní dle toho, čím více se vyvine naše citelnost a rozum; ale jsouc podrobena našim zvykům, mění se více méně naším míněním.”²²

Náklonnost se na základě úryvku formuje prostředím, ve kterém se orientujeme pomocí citu. Prostředí je proto pro Rousseaua stejně jako pro Platóna klíčové k tvorbě správných žádostí. O vlivu prostředí pojednává následující podkapitola.

5.5. Vliv prostředí na výchovu

Na první pohled zásadně odlišně vnímají oba autoři otázku vlivu prostředí na výchovu. Sókratés v Platónově dialogu Faidros, na otázku, proč se často nevydává do přírody odpovídá takto:

„Jsem totiž člověk milovný učení, a tu mě krajiny a stromy nechtějí ničemu učit, kdežto lidé ve městě ano.” (Phaedr. 230d)

Tady lze vidět jisté napětí. Zatímco, jak lze vyčíst z úryvku, ve Faidru Sókratés upřednostňuje město, jeho civilizaci, agoru a lidské společenství, v Ústavě straní (jak se alespoň na první pohled zdá) prostému životu na vsi.

---

²² Tamtéž, s. 52

„Nuže pravá obec, jakoby zdravá, jest podle mého zdání ta, kterou jsme vyličili; přejete-li si však, prohlédněme si i obec nemocnou zánětem; nic tomu nepřekáží.“

Sókratés nazývá první obec "zdravou" a druhou "nemocnou".

„Neboť některým lidem, jak se zdá, nepostačí tyto věci, ani tenhle způsob života, nýbrž přibudou k tomu pohovky a stoly i jiné nářadí, ovšem také pamlsky, vonné masti, kadidla, ženštiny, jemné pečivo, všechno co nejrozmanitější. A také co se týče oněch věcí, které jsme jmenovali na začátku, už nesmíme uváděti jen nezbytně nutné, domy, oděv a obuv, nýbrž musíme uvést do oběhu i malby a vyšívání a opatřiti zlato a slonovinu i všechny podobné věci.“ (Resp. 373a)

Tedy na první pohled straní více prostému "vesnickému" způsobu života, zároveň je to ale právě ona v základu "nemocná" obec, která bude nakonec označena jako obec nejlepší, *Kallipolis*. Je nutné obec zvětšit, neboť ta zdravá již nestačí.

Jak již bylo řečeno, múzická činnost směřuje duši k milování krásy. Bez umění ve výchově (ovšem náležitě regulovaného!) by duše postrádala „lásku ke kráse“ (tú kalú erótika) bez níž by se pak už nemohla stát dobrou. Deficit na "iracionální" rovině duše totiž už žádná racionalita nemůže dohnat (*Resp.* 403c). Podstatná je velká ovlivnitelnost člověka prostředím (sociálním, duchovním i materiálním). Nezralé bytosti, děti, ještě ovládají nerozumná hnutí duše. Umění je tedy chrání před nesprávnými žádostmi a vytváří prostředí bezpečné, takové, které by mělo na člověka dobrý vliv ze všech stran. Rousseau však o ochraně přemýšlí jinak. Jeho teorie výchovy člověka izoluje. Chce svého Emila vzdělávat na venkově, v izolaci od města a jeho zkažené morálky.

„Vše, čeho nemáme při svém narození a čeho potřebujeme ve svém stáří, dostáváme vychováním. Tohoto dostává se nám přírodou, lidmi nebo věcmi. Vnitřní rozvoj našich schopností a údu jest vychováním přírody: cvik, který nás učí užívatí těchto vyvinutých schopností a údu, jest vychování lidmi; a zásoba naší zkušenosti vlastní o předmětech, které na nás působí, jest vychováním věcmi.“²³

Hlavní myšlenkou všech Rousseauových spisů je, že příroda vytvořila člověka šťastného a dobrého. Právě společnost ho kazí a činí jeho život ubohým. Patočka ideál Rousseauovy výchovy popsal takto:

„...žádný pozitivní zásah do procesu formace, užívat jen negativních zásahů, odstranit všechno rušivé, všechno to, co by mohlo vadit přirozenému vývoji, a aranžovat vychovancovo okolí, aranžovat formující materiál takovým způsobem, aby jedinec byl veden tak, aby se zformoval “přirozeně” podle vůle vychovatele.“²⁴

Takový přístup se pak nejlépe naplňuje právě na venkově, daleko od rušivých elementů městského prostředí. Rousseau tedy prostředí svého svěřence přísně kontroluje. Jde ovšem o “kontrolu“ ve smyslu uchránění svěřence před negativním vlivem kultury, tj. vytvoření “volného prostoru“ pro individuální rozvoj “přirozenosti“, nikoli zacílené formování, vedení. Rušivě na přemýšlení svěřence působí právě kultura.

„Za velkou nevýhodu pokládám, zná-li dítě více slov, než má představ, a umí-li vyjmenovat víc věcí, než si dovede představit. Myslím, že právě jednou z příčin, proč venkované uvažují správněji než lidé z města, bývá menší rozsah jejich slovníku. Mají sice málo myšlenek, ale dokáží si je dobře srovnat v hlavě.“²⁵

---

²³ ROUSSEAU, 1929, s. 50

²⁴ PATOČKA, 1996. 386 s.

²⁵ ROUSSEAU a CACH, 1967, s. 66

Nebezpečným aspektem městské kultury je pohodlí, které svým obyvatelům poskytuje.

*„Zatímco se v životě množí pohodlí, zdokonalují se umění a šíří přepych, pravé odvaze odumírají nervy, vojenské ctnosti se vytrácejí...škodí-li pěstování věd bojovým kvalitám, ještě více škodí vlastnostem morálním.“*²⁶

To Platón kritizuje také: je velký rozdíl mezi obcí ideální a zkaženou (a jsou navíc velké rozdíly mezi zkaženými obcemi: od aristokracie až k demokracii). Jinými slovy, i Platón vlastně říká, že městská kultura je téměř vždy nutně zkažená a pouze obec ideální by mohla být „zdravou“ městskou kulturou.

Oba vidí, že kultura, potažmo umění, je-li špatně vyvedeno má na člověka špatný vliv, kazí ho. Špatný vliv má umění nekontrolované, ponechané lidskému vkusu, v Platónově případě demokratické. Platón ústy Sókrata proto tolik lpí na cenzuře jeho obsahu i formy. Rousseau tento problém řeší izolací. Platón nevěří, že by duše mohla dojít ctnosti, pokud by se jí nedostávalo umění. Rousseau věří, že lidská duše sama, z dosahu kultury a umění, dospěje dobroty a přirozenosti.

Vědám a umění Rousseau určitý prostor dává, avšak dožaduje se jisté osobní zralosti u těch, kteří se jim chtějí věnovat.

*„Je-li potřeba povolit některým mužům, aby se věnovali studiu věd a umění, tedy toliko těm, kdo se budou cítit dostatečně silní, aby samostatně postupovali ve stopách geniů a překonali je.“*²⁷

Zatímco u Platóna jsme viděli, že jeho výchova podléhá přísné kontrole, u na první pohled velice liberálního Rousseaua nás taková přísná cenzura může překvapit. Rousseau sice volá po přirozené výchově, na druhou stranu ale vyžaduje úplnou kontrolu nad vzděláváním svého svěřence. Chce být přítomen u všeho jeho objevování. Veškeré poznání pramení ze zkušenosti a Rousseau,

---

²⁶ ROUSSEAU, 1989, s. 65

²⁷ Tamtéž, s. 73

svým vstupováním a modelováním prostředí, tuto zkušenost výrazně ovlivňuje. Rousseau „*Vytrhl hochu z okolí, z rodiny, ze společnosti lidí, sám určuje vše, co má přijít smysly a rozumem do jeho duše.*“²⁸ Z pozdějších Rousseauových děl navíc vyplývá, že učitele svěřenci povolává stát. Také u Rousseaua tedy nalézáme státní kontrolu.

Platón v Ústavě vyžaduje přísnou kontrolu obsahu i formy básnických a obecně uměleckých děl. Oba by se nejspíš shodli na Rousseauově tvrzení, že... „*U všech národů světa rozhoduje o volbě jejich zábav veřejné mínění a ne přirozenost.*“²⁹ Proto napravíme-li názory lidí, jejich mravy se očistí samy. Milujeme vždy to, co je krásné, nebo to, co za takové pokládáme. V takovém úsudku se však podle Rousseaua mýlíme a je třeba ho napravit. Z toho vyplývá, že censura je dobrá k tomu, aby zachovala mravy nikdy však k tomu, aby je obnovila. Proto musí být zavedena hned se zavedením zákonů ve společnosti/obci.³⁰

---

²⁸ Tamtéž, s. 138

²⁹ ROUSSEAU, 2002, s. 142

³⁰ Tamtéž, s. 143

6. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo srovnání dvou, z hlediska data jejich vzniku, velmi rozdílných přístupů k roli výtvarného umění ve výchově a vzdělávání a identifikování jejich podobných rysů. Víra v sílu výchovy, je základním aspektem spojujícím oba autory. Zároveň se Rousseau netají tím, že ho Platónova nauka o výchově velmi zaujala.

K vypracování tohoto srovnání jsem využila ty texty autorů, ve kterých se touto problematikou zabývali. Detailněji jsem se zabývala: *Ústavou a Zákony* a spisem *Emil, čili o vychování a Rozpravou o vědách a umění*.

Rousseau i Platón se rolí umění ve výchově věnují v rámci svých filozoficko-politických spisů. Pro oba je typická jakási dvojznačnost, s jakou k umění přistupují. Argumenty k jeho užívání ve výchově i proti němu prostupují texty obou autorů. Je zajímavé, že dva velice odlišní myslitelé ve výsledku volí v mnoha ohledech zásadně podobnou strategii výchovy. Oba kladou důraz na roli umění i posilování těla. Všechny aspekty umění musí v jejich úvahách přispívat k celkové kultivaci duše. Rousseau, ačkoli volá po přirozené výchově a návratu k přírodě, vyžaduje úplnou kontrolu nad vzděláváním svého žáka, chce být všemu jeho pokroku v objevování přítomen a chce modelovat prostředí, ve kterém k tomuto dochází. Věřící, že lidská duše sama, mimo dosah kultury a umění, dospěje dobroty a přirozenosti. Platón tuto důvěru nesdílí. Nevěřící, že by duše mohla dojít ctnosti, pokud by se jí nedostávalo umění. A o izolaci člověka pravděpodobně vůbec nepřemýšlí. Srovnávaná Platónova díla explicitně o návratu k přírodě nemluví, k jistému modelování prostředí však dochází i zde.

Nápadná je shoda v přísné kontrole a cenzuře. Oba vidí, že umění, je-li ponecháno bez kontroly, má na člověka špatný vliv a kazí ho. Zároveň si ale také uvědomují jeho velký potenciál. Platón ústy Sókrata proto tolik lpí na cenzuře jeho obsahu i formy. Rousseau tento problém řeší izolací.

Rousseauovy argumenty proti užití umění ve výchově jsou výraznější a radikálnější než v případě Platóna. Jeho pojednání o vědách a uměních útočí na některé z hlavních přesvědčení osvícenských Francouzů osmnáctého století

a konkrétně jejich důvěru v člověka a jeho schopnost zlepšit svět. Rousseauův ústřední argument je ten, že s pokrokem umění a věd ctnost, ráznost, ryzost, jednoduchost a občanské cítění ustupují mravní zkaženosti, zženštilosti, neupřímnosti, okázalosti a požitkářství. Platón podobný úpadek popisuje v desáté knize Ústavy. Čím rozvinutější je společnost tím je i požitkářtější atd. Nejdekadentnější je společnost demokratická. S Platónem by Rousseau souhlasil také v tvrzení, že umění patří do rukou několika vyvolených géní, nikoli mas.

Platón ve svých, zde vyložených, dílech vytváří podmínky pro zatím neexistující, ideální stát. O aspektech, které ovlivní prosperitu jeho obce a ctnost jejích občanů, přemýšlí teoreticky a obrací se k budoucnosti, kterou chce vybudovat co nejzářnější. Rousseau se obrací k minulosti a kritizuje současnost na základě toho, jak se minulosti vzdálila. Tento rys, můžeme stejně tak pozorovat i u Platóna. Ukazuje se, že Homér zkazil Řeky. Oba proto vnímají kulturu, respektive u Platóna umění, jako usvědčeného viníka ve věci kažení lidské duše.

7. Seznam zkratek Platónových děl:

Leg. – Zákony

Phaedr. – Faidros

Prot. – Protágoras

Resp. – Ústava

8. Literatura

8.1. Primární literatura

- PLATÓN. *Faidros*. Sedmé, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2014.
- PLATÓN. *Prótagoras*. Páté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2015.
- PLATÓN. *Ústava*. Šesté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2017.
- PLATÓN. *Zákony*. Čtvrté, opravené vydání. Praha: OIKOYMENH, 2016.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques a Markéta ŠÁLENÁ. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. Knihovna společenských věd.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil, čili, O vychování*. Třetí, opravené vydání. Olomouc: R. Promberger, 1926.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O původu nerovnosti mezi lidmi*. Praha: Svoboda, 1949.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Rozpravy*. Druhé, rozšířené vydání. Praha: Svoboda, 1989.

8.2. Sekundární literatura

- HAGER, Fritz-Peter. *Platon a platonismus v dějinách výchovy*. Praha: Univerzita Karlova, 1994.
- LINES, Patricia M. *Shackling the Imagination: Education for Virtue in Plato and Rousseau*. Humanitas: Interdisciplinary journal (National Humanities Institute), 2009.
- PATOČKA, Jan. *Péče o duši I*. První vydání. Praha: OIKOYMENH, 1996.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques a Josef CACH. *J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz: Výbor z pedagogického díla*. Praha: SPN, 1967.